

Планинските райони в Р България – политика, проблеми и възможности за развитие на селското стопанство

Доц. д-р ЮЛИЯНА БЛАГОЕВА-ЯРКОВА
Гл.ас. д-р ГЕНА ВЕЛКОВСКА
Тракийски университет - Стара Загора
Стопански факултет
E-mail: yu_yarkova@uni-sz.bg
E-mail: gvelkovski@abv.bg

Резюме: Планинските райони в България все още са в изолация от процесите на социално-икономическото развитие на обществото и остават в периферията на процеса на европейската интеграция на страната ни.

Селското стопанство и свързаните с него дейности, остават ключов фактор за икономиката на планинските райони и използването на земята, което налага и специално внимание към проблемите на отрасъла в тези необлагодетелствани райони. Целта на статията е да се подготвят основни предложения за мерки по отношение развитието на селскостопанското производство в планинските райони на Р България за нуждите на целенасочена политика и правна регламентация на адекватна и обоснована подкрепа. За реализиране на целта се проследяват европейската и националната политики за планинските райони, разглеждат се основните проблеми и възможности за развитие на аграрния отрасъл.

Специално внимание отделяме на селското стопанство в планинските райони, като са представени изводи в резултат на проведени собствени проучвания и наблюдения в Централни Родопи. Селското стопанство в планинските райони е мултифункционално, което включва икономически, екологични и социално-културни аспекти. Възможности за развитие на селското стопанство в планинските райони са свързани от една страна с все по-активната европейска и национална политика, а от друга страна с естествените (условия за производство на

биологични и висококачествени хранителни продукти) и създадените през последните години дадености.

Разработените препоръки за по-нататъшно развитие на селското стопанство в планинските райони са насочени към: общи мерки за развитието на планинските райони, мерки за подготовка и развитие на човешкия ресурс, мерки директно насочени към отрасъл селско стопанство.

Ключови думи: планински, райони, селско стопанство, политика, Европейски съюз, България

Увод

Безспорното място на проблематиката на планинските райони в глобален мащаб създава отговорност за разработване на политики, които да гарантират устойчиво развитие на планинските територии, да защитят техния природен ресурс и да се развие потенциала им. Факт е, че на десет земни жители един живее в планински регион, а 24% от земната повърхност е планинска, което отрежда значима роля на това пространство за хармоничното взаимодействие между човека и природното наследство, производството на качествена продукция и услуги, както и за съхранение на специфичната култура и бит. Според Европейския икономически и социален комитет (ЕИСК), всички граждани на Европа имат полза от много от обществени и икономически блага и услуги, които предоставят планинските райони, а именно: намаляване на природните рискове (от които едновременно имат полза жителите на планинските райони и другите жители, например чрез защитата на транспортните коридори); среда за отдих и туризъм (изключително важни за гражданите на урбанизирания континент и за европейската конкурентоспособност); важно биоразнообразие; уникални водни запаси; висококачествени, по-конкретни хранителни продукти[8].

Планинските райони в България все още са в изолация от процесите на социално-икономическото развитие на обществото и остават в периферията на процеса на европейска интеграция на страната ни. Населението от тези райони очаква цялостна визия и стратегия за пълно използване потенциала на планинските територии и за създаване на все по-добри условия за работа и живот.

Селското стопанство и свързаните с него дейности остават ключов фактор за икономиката на планинските райони и за използване на земята, което налага и специално внимание към проблемите на отрасъла в тези необлагодетелствани райони.

Селското стопанство в планинските райони създава уникален ландшафт, включвайки специфични характеристики на региона, както и ливадни площи свързани с традиционното местно животновъдство. Добре поддържаният ландшафт на земеделските площи има не само висока екологична стойност за екосистемите, но също е важен актив за други бизнес сектори (напр. туристическата индустрия) и създава сериозни сравнителни предимства за планинските територии, поради специфичното местоположение.

Голям дял от местата по Натура 2000 (43% от EU27 според проучване на Европейската комисия [12]) са именно в планински райони, като много ценни хабитати и диви животински видове са свързани с фермерските практики в планинските райони. Разбира се земеделските практики могат да окажат и неблагоприятно влияние върху природните ресурси (ерозия на почвата, замърсяване на водата и въздуха, дезинтегриране на хабитати, изчезване на видове могат да са резултат от неадекватни земеделски практики и неправилно използване на земята), което предполага по-целенасочен контрол върху устойчивото използване на земята.

Целта на статията е да се подготвят основни предложения за мерки по отношение развитието на селскостопанското производство в планинските райони на Р България за нуждите на целенасочена политика и правна регламентация на адекватна и обоснована подкрепа. За реализиране на целта се проследява Европейската и националната политика за планинските райони, разглеждат се основни проблеми и възможности за развитие на аграрния отрасъл.

Формулирането на ясни акценти трябва да даде тласък на нови по-интензивни проучвания свързани с планинските райони, които да съдействат за устойчивото развитие на тези необлагодетелствани територии.

Планинските райони в Европейската политика за развитие

Настоящото проучване се отнася до райони

дефинирани като планински необлагодетелствани райони основно в Директивата на Европейската общност (EU – CEF75/268)[11] и Regulation (EC) No1257/99[13], където като планински райони се определят тези, при които има значително ограничение във възможностите за използване на земята. При тях оценимо по-високи са разходите за обработването ѝ поради: *съкратен сезон* (надморска височина, трудни климатични условия); *невъзможност за използване на техника*, като се прилагат специализирани скъпи съоръжения, *наклона на терена*. Тези два фактора водят до редица спънки за естествено прилагане на производствените технологии. Според посочения Регламент, областите северно от 62-и паралел и някои близки до тези територии също се разглеждат като планински райони.

Така че в повечето европейски страни, при дефинирането на планински район се прилагат тези критерии: височина, комбинирана в много случаи с наклона и в някои случаи с други критерии (като климат и топография). Наблюдава се трайна тенденция за намаляване височинния праг в Европа, от юг на север. Като основна причина за твърде обширното дефиниране на границите на планинските райони, може да бъде посочен факта, че много селскостопански земи имат ограничена продуктивност и се нуждаят от допълнителни субсидии. Подобно субсидиране зависи именно от обстоятелството, къде се намира съответния район – в планина или в равнина. По този начин, намалената продължителност на вегетативния период на селскостопанските растения в страните, разположени на високите северни ширини, оказва влияние върху адаптационните механизми на регионалните насоки за действие.

Преди разширяването на Европейския съюз, някои планини са определени като земеделски земи. Освен това, съществуват и планински райони, определени като такива от текстове на международни споразумения (напр. по Алпийската конвенция [9]). Има също и планини, определени за специфични изследвания или цели. Например, областите над горския пояс в планините в Швеция са квалифицирани с такава „специализация“.

Основните документи на европейската политика свързана с планинските райони включват: Алпийска конвенция (конвенция за опазване на Алпите), която съществува от 1952 г., но едва през 1991 г. министрите на околната среда на алпийските страни подписват документа;

Карпатска конвенция [10] – подписана 2003 г. в Киев (Украйна) от министри на околната среда от страните от Карпатския регион и др. През 1998 г. влиза в действие Дунавско-Карпатската програма за координиране и ръководство на дейностите в двата екорегiona. През 2002 г. се създава инициативата за Карпатския екорегion – платформа на неправителствени организации и институти, които застават в защита на Карпатите.

Освен тези конвенции, които носят по-широк характер, съществува и специфично планинско законодателство. Такова законодателство съществува само в държави с добре развита политика по отношение на планинските области като: Италия, Франция и Швейцария. Първо, това е Швейцарски закон за инвестиции в планинските региони (LIM), приет през 1974 г. и допълнен през 1997 г. В Италия, конституцията от 1948 г. споменава планините като области със специфични нужди, дефинирани са планинските общини през 1971 г., а планинският закон е приет през 1994 г. Първото определяне на планините във Франция е през 1961 г., последвано от планинския закон през 1985 г. В Испания, определение за планински области е изготвено през 2002 г. по време на Международната година на планините. Интересен опит имат също така Полша, Румъния, Австрия и т.н.

По правило, държавите с обширни планински райони имат богат практически опит в създаването и функционирането на специализирани центрове за реализиране на специфични политики и програми. Това са центрове за изследвания и обучения, които поемат задълженията, свързани с анализи на планинските тенденции и насочености, представят нови идеи за развитие и предлагат обучение, както в изследователския така и в ресурсния мениджмънт, дори поемат грижа за съоръжения и инвентар за планинското земеделие.

Такива държави са например Австрия, Франция, Италия, Норвегия, Швейцария, Румъния и Словакия. Важно е да се подчертае, че тези обучителни центрове са ориентирани преди всичко към проблемите и развитието на селското стопанство.

Основни насоки в политиката за развитие на планинските райони в България

Планинските райони в България обхващат 38% от територията на страната, 1714 землища. В тях

е съсредоточено 28,2% от населението на страната, при средна гъстотата 49 души/m²; 40% от общините и 41,8% от населените места (2172 броя), включени в националната селищна мрежа. Над 15 млн. да земеделска земя (около 26%), около 5 млн. да високопланински пасища и 72% от горите са в планинските райони.

Планинските райони са едни от най-тежко засегнатите от икономическата криза и показват твърде ниско ниво на икономическа активност и качество на живота. Характеризират се със значителни непригодности, които водят до тежки условия за живот и ограничават упражняването на определени стопански дейности: *по-неблагоприятни биоклиматични условия; оскъдни по размер и с по-ниско качество поземлени ресурси, включително значителни трудности и сложности от екологично значение, вододайни зони, резервати, паркове, гори със специално предназначение, които са със забранителен или ограничен режим на ползване; наличие на значителни размери земи, изключителна държавна собственост, утвърдени с чл.18(1) от Конституцията на Република България; ниска изграденост на инфраструктурата поради голямото съпротивление и непроходимост на територията и др.* Значителна част от планинските райони се характеризират и с висока степен на депопулация, ниско качество на живот, изостанал производствен базис и моноструктурност в развитието.

Политиката за развитие на планинските райони в Р България се провежда в съответствие с редица закони, които отразяват проблематиката на тези необлагодетелствани райони. Например, Законът за регионалното развитие определя райони за целенасочено въздействие, райони на растеж, райони на развитие, райони за трансгранично сътрудничество и райони със специални приоритети, за които се предвижда специално подпомагане от страна на държавната регионална политика. С наредба на Министерски съвет е определен териториалният обхват на тези райони. Наредба, приета с ПМС № 30 от 2008 г. (ДВ, бр. 20 от 2008 г.), определя критериите за **необлагодетелстваните райони** и териториалния им обхват. Необлагодетелстваните райони се делят на два вида: планински райони и райони с природни ограничения, различни от планинските. В рамките на „районите със специални приоритети” се предвижда и

възможността за осъществяване на специални мерки, свързани с развитието на планинските райони.

От Програмата за развитие на селските райони, 2007-2013 г. специална мярка е насочена към подпомагане на земеделието в планинските райони¹ - Мярка 211 „Плащания на земеделски стопани за природни ограничения в планинските райони”. Финансовото подпомагане съгласно **Мярка 211** дава възможност за финансово подпомагане на стопани, които се занимават със земеделие при изключително **тежки и непривлекателни природни условия**.

Чрез тези плащания се подкрепя поддържането на земята в добро агро-екологично състояние, поддържането на ландшафта и биологичното разнообразие, рационалното използване, съхранение и устойчиво управление на земята и другите природни ресурси, намалява опасността земята да бъде изоставена поради неблагоприятни агро-климатични и почвени ресурси. До 2009 г. планинските необлагодетелствани райони получават по 90 евро/ha за площи до 50 ha и 40 евро/ha за площи от 50 до 100 ha. *С одобрение на експертите на Европейската комисия (ЕК), плащанията за планинските необлагодетелствани райони нарастват с 22%.*

Развитието на планинските райони е залегнало и в други програмни документи и закони, макар и не достатъчно целенасочено във всеки един от тях: Национална стратегия за регионално развитие, Закон за местно самоуправление и местна администрация, Закон за устройство на територията, Закон за защитените територии, Закон за горите, Закон за възстановяване на собствеността върху горите и земите от горския фонд, и др.

Провеждането на политиката за развитие на планинските райони в Р България се осъществява от правителствени и неправителствени организации и институции: Министерски съвет, Министерство на земеделието и храните,

¹ В планински район, съгласно Програмата за развитие на селските райони, попадат землищата на населените места, които отговарят на поне един от следните критерии и показатели: средна надморска височина – мин. 700 m; среден наклон на терена – мин. 20%; средна надморска височина – мин. 500 m в комбинация със среден наклон на терена – мин. 15%; хомогенизиран се землища или група от землища, които имат мин. 90% обща граница с планински землища

Министерство на околната среда и водите, Министерство на регионалното развитие и благоустройството; Асоциация за развитие на планинските общини в Р България; екологични сдружения и др.

Възможностите, които се създават за развитие на селското стопанство в планинските райони, в резултат на действащата национална и европейска политика можем да обобщим така:

- Договорът за Европейския съюз извежда икономическото и социалното сближаване като един от трите пилона на европейската конструкция наравно с Икономическия и валутен съюз и Единния вътрешен пазар - чл. 158 от Договора за създаване на Европейската общност, изменен с Договора от Лисабон.

- Добрите практики в Европа по отношение на секторната политика свързана със селското стопанство (17 държави): Директива СЕЕ 75/268 за планините и необлагодетелстваните райони, Директива ЕС 950/97 за подобряване ефективността на селскостопанските райони; ЕС 1257/1999 за поддържане и развитие на селските райони от Европейския гаранционен фонд, Резолюция на Европейския парламент от 23 септември 2008 г. относно състоянието и перспективите на селското стопанство в планинските райони (2008/2066(INI)). У нас тези европейски документи намират своята практическа реализация основно чрез Програмата за развитие на селските райони и Агроекологичната програма на Р България.

- Секторната политика в селското стопанство често е свързвана с околната среда (13 държави) и развитие на селските райони (13 държави). В Ирландия, Унгария, Португалия и Словакия тази политика е насочена специално към селското стопанство, околната среда и туризма.

- За инициране и реализиране на секторната аграрна политика за планинските райони, важна роля играе Генералната асамблея на Европейската асоциация на изборните представители на планинските общини и региони (АЕМ), а в глобален план, най-активна е ролята на световни инициативи за планинските райони като WSSD (Световна конференция за устойчиво развитие), чийто резултат е създаване на Mountain Partnership (MP) през 2002 г.

Селското стопанство в планинските райони на Р България – проблеми, възможности, перспективи

Значение на селското стопанство за

планинските райони

Селското стопанство в планинските райони има многоаспектно значение, което се демонстрира основно чрез неговата мулти-функционалност:

- икономическата функция – осигурява заетост и поминък на местното население, качествена (екологична) земеделска продукция, база за сектори, които печелят от връзката с естествената природна среда (туризъм, преработваща промишленост);

- ролята за опазване и използване на ландшафта (ливади и гори), екосистемите (културни и диви), околната среда, участва в борбата срещу промените в климата чрез устойчиво използване на пасищата, дървесните отпадъци и др.

- определящият елемент на традиционната култура и социалните структури – типичните местни продукти и методи на производство винаги имат важна роля в развитие на търговията, занаятите и запазване на културно-историческото наследство.

Селското стопанство само по себе си е не просто икономически отрасъл и поминък за населението, а е материална култура, дълбоко свързана с бита и традициите на местното население. То е тясно свързано със социалните, културните и екологичните аспекти на живота в тези райони. То ще остане една животворяща сила за планинските райони без да пренебрегваме факта, че този отрасъл не може в бъдеще самостоятелно да определи прехраната на населението в планинските райони.

Устойчивото селско стопанство и цялостното развитие на планинските райони е от значение не само за населението на тези специфични райони, но и за населението на съседните на тях райони. Това означава, че политиката, която ще прилагаме към планинските територии ще окаже влияние върху устойчивостта в тези съседни райони.

Специалното ни внимание към този отрасъл в планинските райони се основава на изводи направени в резултат на проведени собствени проучвания и наблюдения, при обект на изследването са села от Централни Родопи. Проучването стартира през 2006 г. по проект „Изследване на възможностите и перспективите за алтернативна заетост в селските райони”, Тракийски университет, 2006, което продължи до 2009 г. Проучени са някои основни характеристики на селищата: географски особености, историческо и културно наследство, социални и демографски проблеми, икономика. В статията

се представят само част от резултатите, които са свързани по-тясно с разглежданата тема.

Община Смолян се приема като изостанал граничен и изостанал планински район в списъка на районите за целенасочено въздействие в Южен Централен район, в съответствие със Закона за регионалното развитие (ДВ бр.14, 20.02.2004, изм.бр.32, 12.04.2005). За нуждите на проучването са проведени директни интервюта с кметовете, както и с местното население - обхванати са 4 бр. села от община Смолян, 40 бр. домакинства; население - 74 души. Наблюдаваните села са с население между 150 и 200 жители.

Най-голямо значение за икономиката на селата има горскостопанската дейност и овцевъдството. Средно домакинствата притежават по 3-4 да земеделска земя. Основният проблем в момента е, че повече от 80% от земята не се използва. Върху 5% от използваната земя се саят картофи, фасул, лук и др., а около 15% се използва като ливади, които се косят за сено. Обработката на наличната земя става ръчно или с животни.

От архивни материали ² става ясно, че населението се занимава основно с тютюнопроизводство, зидарство и груба обработка на дървен материал (сеч и дялане). Овцевъдството е един от най-старите поминъци в тези села. Още през 17 и 18 век, овцете и произвежданите от тях продукти (кожи, вълна, сирене, масло, месо) се изнасят за големия международен пазар - Цариград. През 18 век, родопските овчари започват да развъждат и кози, от които се тъчат известните родопски козиняви халища. Окончателното ликвидиране на този поминък настъпва с колективизацията на планинското земеделие в края на 50-те години на 20 век.

Възраждането на овцевъдството през последните 4 години не само създава предпоставки за откриване на работни места, но и за използване на запустелите пасища и ливади. Преработката на овче мляко в специфични, качествени млечни продукти, може да осигури работа за безработни и да използва някои от изоставените масивни сгради. Вълната може да се използва за възраждане на местното занаятчийство (тъкачество, плетачество), което да е една от туристическите атракции.

Коневъдството, което се развива през пос-

² ДА- Смолян, фонд 61к, опис 1, а.е.50x51, доклад на левочевски кмет 1940

ледните години дава възможност както за по-добро организиране на дърводобива в района, така и за развитие на конен туризъм (планинска езда), като част от специфичен туристически продукт на селския туризъм.

Все повече се засилва туристическия поток, който търси автентичността на родопския бит, поминък и култура. В землищата на селата е закупена земя от испанска фирма, която предвижда изграждане на 40 къщи за свои съграждани. Подготвен е архитектурен план за строеж и на друго ваканционно селище с 40 къщи, също за испански туристи. Стартира строителство и на ваканционно селище Cassiorea с 15 къщички. В местността Райковски ливади е построено ваканционно селище с 20 семейни къщи, а се предвижда и строеж на ново селище със същия капацитет.

Исторически, още от 14-15 век и през целия период на турското владичество, районът е известен със занаятите (самарджийство, кацарство, абаджийство, дялгерство) и търговията (бакалък). След 1912 г., а особено след Първата световна война, поминъчните условия в Родопите се изменят коренно, занаятите започват да западат, засилва се потребността от просвета.

Всички анкетираните при проучването домакинства, декларират умения в различни занаяти: 95% от жените могат да плетат, а по-малка част от тях предат (70%) и тъкат (60%). Мъжете заявяват умения в първична обработка на камък и дърво, зидарство и други строителни работи. По-голяма част (69%) от анкетираните не проявяват интерес и готовност да ги практикуват, поради болест, възраст или неувереност, че това ще им донесе някакви доходи. Някои от анкетираните домакинства заявяват умения в областта на народната медицина. Не малка част от мъжете се интересуват от лов и риболов.

Населението в трудоспособна възраст в проучените села е под 40%. От икономически активното население, под 40% работят в селата, а останалите работят в Смолян. Някои от регистрираните безработни са ангажирани по програма на МТСП „От социални помощи към заетост” и участват в благоустрояване на селата. По-голяма част от безработните (над 50%), получават помощи като безработни. По-голяма част от безработните (62%), не проявяват интерес към започване на някаква постоянна работа. Някои обясняват това с факта, че си осигуряват препитание, като отглеждат или

помагат в отглеждане на крави и/или кози. Както обаче и в други села, по-вероятна причина е трайното откъсване на тези хора от пазара на труда, което създава сериозни психологични и квалификационни бариери. Сред анкетираните безработни, нито един не е с висше образование, но почти всички имат завършено средно или средно-специално образование. Това означава, че съществува една добра основа за организиране на образователни, квалификационни и специализиращи курсове, при откриване на работни места от съществуващите или новосъздадените стопански субекти.

Проблеми на селското стопанство в планинските райони

Населението в тези райони продължава да плаща висока цена от неуспешната аграрна реформа у нас и от неблагоприятните тенденции и в останалите икономически сектори. През последните пет години над 70% от земята остава необработвана, броят на продуктивните животни намалява с 8-10 пъти.

Застрашителното обезлюдяване на селата още през 20-ти век, след кооперирането на планинското земеделие и настъпилата индустриализация и урбанизация на живота в България, продължава и през първите години на новото столетие. Друг важен фактор за изходящата миграция, е закъснялото и недостатъчно благоустрояване (пътни и транспортни връзки, телефонни услуги, канализация и др.).

Ограниченията, които налагат географските и климатичните условия (релеф, атмосферни условия, трудна проходимост, по-ниско качество на почвата, по-силна ерозия) в тези райони, оказват съществено неблагоприятно влияние върху резултатите от земеделската дейност. Вследствие на по-ниските температури и по-малкото слънчево греене са влошени климатичните условия за развитие и отглеждане на земеделските култури, намалена е продължителността на вегетационния период, увеличена е вероятността от по-чести измръзвания и т.н. Това от своя страна води до: *силно ограничаване за отглеждане на възможните видове селскостопански култури в планинските райони и липса на възможност за пълноценно използване на земеделската земя.*

Само факторът релеф и степента на наклона, оказват съществено влияние в няколко направления: намаляване на производителността на машинно-тракторните агрегати и увеличаване разхода на гориво; увеличаване загубите на зърно

при комбайните; ограничаване използването на универсална техника; оскъпяване на земеделското производство поради това, че констукциите и цените на специализираната техника се различават значително от тези на универсалната; оскъпяване на земеделското производство поради особеностите на обработването на наклонени терени с универсална техника; увеличаване на почвените загуби поради високата степен на ерозия.

Трудните условия за селскостопанска дейност водят до: по-висока трудоемкост и по-висока интензивност на влагания труд; по-големи разходи (особено транспорта – повече време и пари за транспортиране на стоки и хора); инфраструктурен дефицит (пътища и комуникация). При тези условия, за производството на единица продукция се влагат значително повече средства, отколкото в стопанствата в останалите райони.

Различната надморска височина в отделните планински райони създава различни условия за развитие на селскостопанското производство – високопланински райони, средно планински райони, непроизводителни райони, което налага диференцирани политики и мерки за развитие.

Разпокъсаната и маломерна земя, както и сложните процедури по сертификация и финансиране на стопанствата с биопродукция, а и на цялостното усвояване на средствата от европейските фондове, забавя използването на богатия потенциал и ресурс за развитие на планинското земеделие и животновъдството, вкл. биологичното производство.

Проблем, който предстои да бъде преодолян е разграничаването на хората от селската им идентичност. Хората определят условията си на живот като тежки и не намират своето място в новия икономически и социален ред. Наблюдава се замиране духа на сътрудничество и взаимно доверие, отслабване ролята на домакинствата като среда за социално общуване.

Изводи

➤ Все още не спира процесът на обезлюдяване в планинските райони, което е резултат основно от неблагоприятните социално-икономически фактори, които са свързани основно с ниските доходи, относително ниското качество на живота, загубата на идентичност. С оглед осъзнаване необходимостта от преодоляване на тези негативни процеси са необходими сериозни усилия и действени мерки, необходима

е последователна национална политика за тяхното ефективно развитие, устройство и опазване. Тази политика трябва да бъде насочена към постепенно овладяване на процесите на обезлюдяване, на замиране на икономическите функции и традиционните дейности, на изоставянето на обработваеми земи, на неразумното използване на планинските природни богатства, прекаленото изсичане на гора, нарушенията на ландшафта и на биологичното равновесие, намаляването на водните запаси, неоправданото строителство и опасността от прекалено туристическо усвояване и урбанизиране на планинските територии.

➤ Негативни са тенденциите в развитието на селското стопанство в планинските райони и отрасълът по-трудно се адаптира към условията на конкурентния пазар. Отсъстват целенасочени Национална стратегия и Програма за развитие на селското стопанство в планинските райони.

➤ Въпреки обективно трудните условия за развитие на селскостопанското производство, съществуват реални възможности за развитие на селското стопанство, произтичащи именно от естествените природни и материални дадености в планинските райони. Съществуват благоприятни условия за развитие на биологичното земеделие и животновъдството, при максимално използване на ливадите и пасищата, ограничени източници на зарази, повишена резистентност на животните към различни заболявания. Поставена е основа за развитие на алтернативното земеделие.

➤ Наблюдава се натиск, свързан с туристическата привлекателност на тези райони, което застрашава устойчивостта в развитието на земеделието и на района като цяло, настаняват се придобивки на цивилизацията, които са неуместни и не са в синхрон с неповторимия характер на планината.

Препоръки за развитие на селското стопанство в планинските райони

Трябва да се предприемат общи мерки, предпоставящи развитието на селскостопанския отрасъл:

➤ Да се направи класификация и картографиране на планинските райони, според критерии отразяващи природо-климатичните характеристики и степента на неблагоприятните природни условия;

➤ Да се разработят програми за регионално развитие на отделните видове планински райони,

като политиката трябва да бъде холистична – едновременно разглеждане на проблемите на селското стопанство, икономическите, социалните и културните проблеми на всички равнища;

➤ Да се осигурят услуги от общ икономически интерес, подобряване достъпността и комуникациите в планинските региони, предоставяне на необходимата инфраструктура, особено по отношение на пътническия и товарния транспорт, образованието, икономиката на знанието и комуникационните мрежи;

➤ Да се разширят правата и отговорностите на общините, които да приемат в своите планове за развитие мерки, свързани с разширяване и подобряване условията за местен бизнес, като се изградят звена, отговарящи изключително за прилагане на добри практики и усвояване на средства от европейските фондове и програми за прилагане на тези практики. Засилване партньорството с бизнеса, НПО и местните общности;

➤ Разработване и финансиране на национални програми за задържането и привличането на млади образовани хора в районите определяни като планински.

Мерките за подготовка и развитие на човешкия ресурс трябва да се насочат към: допълнителна, специализираща подготовка по отделни специалности във висшите учебни заведения, свързана с многосекторното развитие в планинските райони; преференции за студенти от планинските райони – (стипендии, общежития и др.); подготовка на кадри със средно-специално образование – възстановяване на училищата (за подготовка на изпълнителски кадри). Подкрепа от страна на висшите училища; безплатни квалификационни курсове и други форми за обучение през целия живот; разкриване на обучителни и информационни центрове и научни лаборатории на територията на планинските райони. Въвеждане по законен път на по-ниски нормативи за броя на децата в детските градини и учениците в паралелките в планинските общини; отпускане на целеви субсидии за поддържане на сградите на училищата в планинските райони; повисоки нормативи за издръжка на 1 ученик в планинските общини и др.

Мерките, директно насочени към отрасъл селско стопанство трябва да включват:

➤ Развитие на диверсифицирано селско стопанство - добив на крайни селскостопански

продукти от различни подотрасли за пазара или за производствено потребление в хранително-вкусовата промишленост, туризма, спорта, фармацевтичната и парфюмерийната промишленост;

➤ Създаване и сертифициране на био-зони в населените места, с което ще се преодолее проблема с раздробеността на земеделските имоти при развитие на био-земеделieto в планинските райони;

➤ Създаване на предприятия със затворен цикъл за производство на млечните и местните продукти - мандри и цехове за деликатесни продукти, както и за пастьоризирано мляко и охладено месо;

➤ Разширяване на животновъдството: *коневъдството* за нуждите на планинския дърводобив и за планинския туризъм; *биволовъдството и козевъдството*, като селекцията се насочи към устойчивост на по-сурови климатични условия и резистентност към заболявания;

➤ Специална финансова помощ за млекопроизводството (предприятия за млекокопроизводство и предприятия за млекопреработване), а също на финансова помощ за създаване на преработвателни съоръжения, както и пилотни рекламни кампании; осигуряване на постоянни субсидии за фураж за планинските райони;

➤ Преференциални условия за производство и изкупуване на земеделската продукция; подпомагане развитието на типично планински дейности; въвеждане на защитни минимални изкупни цени за млякото и месото, произведени в планинските райони. Осигуряване на компенсации в планинските райони за постоянните неблагоприятни природни условия и допълнителни разходи, дължащи се на затруднения на селското стопанство;

➤ Осигуряване на допълнителни плащания за биологично земеделие и екстензивни пасища, както и подкрепа за инвестиции в съоръженията за животновъдство, съобразени със съответните видове.

Да се облекчат процедурите по сертификация и финансиране на стопанствата с био-производство, за да се реализира потенциала за разработване и реализиране на инвестиционни проекти и да се ускорят положителните икономически промени в планинските райони;

➤ Допълнително стимулиране от страна на държавата на производството и пазарната реа-

лизация на качествените местни продукти, създадени в резултат от прилагане на традиционни знания и начини на производство, което да включва и тяхното сертифициране (закрилата на географски указания и наименования за произход на земеделски продукти и храни и опазването им от имитации), напр. за продуктите от мандрите и планинските пасища, както и висококачествено месо;

➤ Създаването на браншови обединения и съюзи на производителите, съвместните маркетингови инициативи на земеделските производители и междуотрасловите партньорства, включително в областта на био-земеделieto;

➤ Да се разработи дългосрочна стратегия за развитие на горите, която отчита последствията от изменението на климата, кръговрата на природата и естествения състав на екосистемата на горите, изгражда механизми за предотвратяване, борба и компенсиране при кризисни ситуации (напр. бури и горски пожари) и стимули за интегрирано стопанисване на горите; да се търсят възможностите за устойчиво използване на дървесината и продуктите, изработени от дърво от планинските райони (строителни материали, биогорива от второ поколение);

➤ Площите, неподходящи за обработване и производство, да бъдат използвани, за опазване на горския фонд, устойчиво развитие на лова, риболова и за засилване на тези дейности;

➤ Разглеждане на планинското животновъдство като облагодетелствано, чрез изготвяне на наредба за получаване на субсидия от стопани, отглеждащи 1-2 крави, а не за пазарно стопанство, както се третира в Закона за животновъдството. Това ще създаде наистина онези условия, които ще запазят животновъдния сектор като поминък, но и като бит и социален фактор за населението от планинските райони у нас.

Всичко, което привлича нашето внимание и дискусии върху развитието на планинските райони, в крайна сметка е свързано с бъдещето на хората от тези райони и с човешката цивилизация като цяло.

ЛИТЕРАТУРА

1. Величков, Ив., Г. Велковска (2009). Речник по публична администрация, изд. „Валдес”, С.
2. Закон за регионалното развитие (ДВ бр.50/30.05.2008).

3. Наредба за определяне на критериите за необлагодетелстваните райони и териториалния им обхват (ПМС №30/15.02.2008).

4. Наредба №14/01.04.2003 г. за определяне на населените места в планинските райони.

5. Национален план за развитие на земеделските и селските райони (по програма САПАРД), 2000-2006 г.

6. Национален стратегически план за развитие на селските райони (2007- 2013).

7. Програма за развитие на селските райони, Р България, 2007-2013 г.

8. Становище на Европейския икономически и социален комитет относно „Перспективи за развитието на земеделieto в области със специфични неблагоприятни природни условия (планински, островни и най-отдалечени региони)”(2008/С 120/11), 27 ноември 2007 г. докладчик: г-н Gilbert BROS.

9. Alpine Convention, March 1995, http://www.alpconv.org/index_en

10. Carpathian Convention, May 2003, <http://www.carpathianconvention.org/index.htm>

11. Council Directive 75/268/EEC of 28 April 1975 on mountain and hill farming and farming in certain less- favoured areas, OJ L 128, 19.5.1975, p. 1–7 (DA, DE, EN, FR, IT, NL).

12. European commission, DIRECTORATE-GENERAL FOR AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT, “Peak performance”, New Insights into Mountain Farming in the European Union, Commission staff working document, Brussels, 16.12.2009, SEC(2009) 1724 final.

13. Regulation (EC) No1257/99, Chapter V, Less-favored areas and areas with environmental restrictions, Article 18.

Mountain Areas in Bulgaria – Policy, Problems and Opportunities for Development of Agriculture

Y. BLAGOEVA-YARKOVA

G. VELKOVSKA

Tracian University - Stara Zagora

Faculty of Economics

(Summary)

The mountain areas in Bulgaria are still in isolation from the processes of social -economic development and remain in the periphery of the European integration of the country.

The agriculture and the activities related to it are a key factor for the economy of mountain regions and

for the land utilization, and require special attention as specific kind less favored areas.

The aim of the article is to work out basic suggestions for measures, concerning the development of the agricultural production in the mountain regions of Bulgaria, for the needs of a result – oriented policy and legal regulation of adequate and substantiated support. For the achievement of this goal, are studied the European and national policies for the mountain regions, analyzing the main issues and possibilities for the development of the agricultural branch in these regions. A special attention is paid to agriculture in mountainous region through the achievement of own investigations and observations in the Central Rodopes area. Agriculture in the mountain regions is multifunctional, including economic, ecologi-

cal and socio- cultural aspects. The possibilities for agricultural development in the mountain regions are closely related with the more active European and national policy on one side, and with the natural conditions for production of bio and high quality food products on the other.

Based on the study, are worked out suggestions for the further development of agriculture in the mountain regions in the following directions: general measures for development of the mountain regions, measures for the preparation and development of the human resource and direct measures to agriculture.

Key words: mountain regions, agriculture, policy, EC, Bulgaria land utilization, and require special attention to the issues of this kind less favored areas.

Статията е постъпила в редакцията на 11.02.2010 г.